

II. Neuter coniux debitum petere aut reddere potest, si vel castitatis voto devincitur uterque, vel uterque affinitatem, aut spiritualem cognationem ex propria opera contraxit; etenim propter votum vel peccatum

quod delectationem non propter aliud volunt homines, sed propter seipsam, est sufficiens signum, quod delectatio sit ultimus finis... Nam delectatio etsi non sit ultimus finis, est tamen ultimum finem concomitans: cum ex adeptione finis delectatio consurgat.

Haec eadem autem videsis alibi sic clarius a S. Thoma exposita (In 4. dist. 49. q. 3. art. 4. q^a. 3. ad 3.). Denuo enim sibi obiicit: *Illud, quod desideratur tantum propter se, et nunquam propter aliud, est ultimus finis; sed delectatio est huiusmodi; stultum est enim quaerere, quare aliquis velit delectari.* Et S. Doctor respondet: *Ad tertium dicendum, quod de illis ordinatis ad finem consuevimus quaerere, propter quem finem fiunt, quae fini non sunt coniuncta. De iis vero, quae fini coniunguntur, talis quaestio non fit, quia statim apparet, ea esse appetibilia: et quia delectatio est coniuncta operationi perfectae, quae est finis, ideo non consuevit quaeri, propter quid aliquis velit delectari. Et praeterea delectatio dicit quietationem appetitus in aliquo: unde quaerere, quare aliquis velit delectari, est idem quod quaerere, quare velit appetitum suum quietari, quod idem est ac si quaereretur, quare aliquis velit finem voluntatis consequi.*

Itaque si iuxta S. Thomam delectatio non quaeritur propter aliud, manifestum est, non igitur delectationem ab agente quaeri, quasi medium ad finem.

Et plane dignus, ut advertatur, modus est, quo Ferrariensis (*Comm. ad cit. C. 26.*) hanc S. Thomae doctrinam conciliat cum alia, ubi S. Thomas dicit, quod delectatio quaeritur propter aliud.

Delectatio (inquit Ferrariensis) *ulti-*

um finem concomitatur, et ex hoc scilicet habet, ut non quaeratur ab hominibus propter aliud, licet non sit ultimus finis. Apparentem autem pugnam sic innuit: *Dictum est, quod delectatio in comparatione ad operationem est similis perfectioni, quae ordinatur ad speciem rei et quod res est finis talis perfectionis; ex quo apparet, quod delectatio quaeritur propter aliud: hic autem dicitur, quod delectationem homines volunt non propter aliud.*

Ad quam difficultatem solvendam, ut modo alia omittamus, Ferrariensis haec praemittit: *Delectatio et operatio, ad quam consequitur, se habent non sicut duo bona* (In 4. dist. 49. q. 3. art. 4.), *sed sicut unum bonum, in quantum delectatio est perfectio operationis. Sicut enim ex perfectione et perfectibili fit una res perfecta, ita ex operatione et delectatione fit una perfecta operatio, quae est felicitas. Inde est, quod sicut operatio ultima et perfectissima hominis ad nullam aliam intrinsecam perfectionem hominis ordinatur, ita neque delectatio, quae ipsam comitatur et perficit: ideo non consuevit quaeri, quare aliquis velit delectari... Sed licet delectatio non quaeratur propter aliquid aliud ab ipsa separatim tamquam per ipsam acquirendum ipsa tamen ordinatur ad operationem, quam comitatur, tamquam ad finem, sicut et omnis perfectio superaddita speciei, quae scilicet ad eius (speciei) conservationem aut decorem pertinet, ad ipsam speciem, sicut ad finem ordinatur, utpote quae perficit operationem, ut decor iuventutem, quem (decorem) constat esse propter eum, cui inest iuventus, non autem e converso.*

Sensus itaque, quo S. Thomas dicit,

uterque impeditur. Postremum tamen hoc impedimentum ob cognationem spiritualem alii, ut dictum est, incurri negant.

722. *Resolves.* — 1° Debitum reddere potest, quin imo tenetur,

delectationem esse propter operationem, et non e converso, huc demum recidit, quod delectatio ordinatur ad operationem, sicut quaelibet perfectio ordinatur ad rem, quam perficit, non secus ac decor perficit iuventutem, et (ut alibi ait S. Thomas) sicut sanitas perficit hominem; quocirca dicimus, sanitatem esse propter hominem, non autem e converso. Ita S. Doctor (1. 2. q. 33. art. 3.): *Delectatio dupliciter operationem perficit. Uno modo per modum finis, non quidem secundum quod finis dicitur id, propter quod aliquid est, sed secundum quod omne bonum complete superveniens, potest dici finis; et secundum hoc dicit Philosophus, quod delectatio perficit operationem, sicut quidam superveniens finis, in quantum scilicet super hoc bonum, quod est operatio, supervenit aliud bonum, quod est delectatio, quae importat quietationem in bono praesupposito. Secundo modo ex parte causae agentis, non quidem directe, quia Philosophus dicit, quod perficit operationem delectatio, non sicut medicus sanum, sed sicut sanitas: indirecte autem, in quantum scilicet agens, quia delectatur in sua actione, vehementius attendit ad ipsam.* Et in resp. ad 3.: *Contingit, quod duo sibi invicem sunt causa: ita quod unum sit causa efficiens, et aliud causa finalis alterius: et per hunc modum operatio causat delectationem, sicut causa efficiens: delectatio autem perficit operationem per modum finis.* Porro hic sensus nihil commune habet cum alio sensu, nempe delectationem se ad operationem habere, ceu medium ad finem.

Caeterum est et alius sensus, quo iuxta S. Thomam delectatio est propter aliud;

quem quidem obiter indicatum in cit. *Nota* cernere est, ubi mentio fit *ludi*, et doctrinae S. Thomae de *virtute temperantiae*.

S. Thomas nimirum alicuius delectationis necessitatem quandam sic proponit (2. 2. q. 168. art. 2. O.): *Sicut homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem, quia non potest continue laborare... ita etiam est ex parte animae... Et ideo quando ultra modum suum in aliquas operationes se extendit, laborat, et ex hoc fatigatur, praesertim quia in operationibus animae simul etiam laborat corpus, in quantum scilicet anima intellectiva utitur viribus per organa corporea operantibus... Sicut autem fatigatio corporalis solvitur per corporis quietem; ita etiam oportet, quod fatigatio animalis solvatur per animae quietem. Quies autem animae est delectatio, ut supra habitum est; et ideo remedium contra fatigationem animalem adhibetur per aliquam delectationem.* Et memorato responso, quod S. Ioannes Evangelista fecisse iis fertur, qui scandalizabantur ideo, quia eum invenerant cum discipulis ludentem, nempe, quod *animus hominis frangeretur, si nunquam a sua intentione relaxaretur*, subdit: *Huiusmodi autem dicta vel facta, in quibus non quaeritur nisi delectatio animalis, vocantur ludicra vel iocosa: et ideo necesse est talibus interdum uti quasi ad quandam animae quietem... Et ideo circa ludos potest esse aliqua virtus moralis..., in quantum per hanc virtutem homo refranatur ab immoderantia ludorum.*

Sicut autem virtus omnis moralis in medio consistit, proinde S. Thomas postquam (1. c. art. 3.) ostendit contra hanc virtutem

non solum qui post initum matrimonium, sed etiam qui ante matrimonium, votum iuri alterius oppositum emisit; nam licet matrimonium contrahendo graviter peccaverit, valide tamen tradidit coniugi illud, quod

peccari posse per excessum, ostendit insuper (ibid. art. 4.) peccari posse et per defectum. Ad quaestionem enim, *utrum in defectu ludi consistat aliquod peccatum*, respondet: *Dicendum, quod omne quod est contra rationem, in rebus humanis, vitiosum est. Est autem contra rationem, ut aliquis se aliis onerosum exhibeat, puta dum nihil delectabile exhibet, et etiam eorum delectationes impedit... Illi autem qui in ludo deficiunt, nec ipsi dicunt aliquod ridiculum, et dicentibus molesti sunt, quia scilicet moderatos aliorum ludos non recipiunt, ideo tales vitiosi sunt, et dicuntur duri et agrestes.*

Quinimo (art. 3. ad 3.) addit, neque ab austeritate hos ludos respui: *Austeritas* (inquit) *secundum quod est virtus, non excludit omnes delectationes, sed superfluas et inordinatas.*

Subdit tamen (ibid. O.): *Sed quia ludus est utilis propter quietem et delectationem: delectatio autem et quies non propter se quaeruntur in humana vita, sed propter operationem... ideo defectus ludi minus est vitiosus, quam ludi superexcessus.* Et huc spectant et ea, quae (l. c. art. 2. ad 3.) S. Doctor dixerat: *Ipsae operationes ludi secundum suam speciem non ordinantur ad aliquem finem; sed delectatio, quae in talibus actibus habetur, ordinatur ad aliquam animae recreationem et quietem.*

Quomodo autem delectatio ex ludis ad operationem ordinetur sic explicat S. Doctor (In C. 3. *Isaiae ad fin.*), ubi de ludis chorealibus disserit: *Quia impossibile est semper agere in vita activa et contemplativa, ideo oportet interdum gaudia curis interponere, ne ani-*

mus nimia severitate frangatur, et ut homo promptius vacet ad opera virtutum.

Ex hac porro doctrina Angelici haud aegre deduci quidpiam potest, quod et ad praecipuum huius *Notae* argumentum conferat. Ex praemissis enim *oportet interdum gaudia curis interponere*, et *contra fatigationem animalem remedium per aliquam delectationem exhibere*. Et quidem moderatus delectationis usus adeo per se non est malus, ut potius sit actus virtutis, et, prout addit idem S. Thomas (l. c. in cap. 3. *Isaiae*), in eo, qui sit in statu gratiae, etiam ludus chorearum sit actus aeternae vitae meritorius (Vid. not. ad n. 32. vol. 1. q. 6.).

Haec cum ita sint, quaerere enimvero iam liceat: involvitne aliquam inordinationem, quod in eos fines, de quibus paulo ante S. Thomas, remedium petatur a quapiam delectatione, quae in alium quoque finem a Deo naturae auctore ordinata noscatur? Equidem scribit S. Thomas (2. 2. q. 141. art. 4.): *Quia delectatio consequitur operationem naturalem, tanto aliqua delectationes sunt vehementiores, quanto consequuntur operationes magis naturales. Maxime autem naturales sunt operationes, quibus conservatur natura individui per cibum et potum.* Quaeritur itaque: Praefertne inordinationem aliquam, quod cibi et potus delectatio, quam ad naturae conservationem Deus ordinavit, etiam in alium finem adhibeatur?

Profecto idem S. Thomas, qui (l. c.) dixerat, quod *circa huiusmodi delectationes est maxime temperantia*, et (l. c. art. 6.) addiderat, quod *temperantia accipit necessitatem huius vitae sicut regulam delectabilium, ut scilicet tantum eis utatur, quantum necessitas*

Deo promiserat; alioquin alter coniux, votum alterius ignorans, ius in rem vi contractus validi acquisivit.

2° Debitum petere ac reddere potest, qui post matrimonium initum

huius vitae requirit, approbat tamen (ibid. ad 2.) quod *temperatus appetit alia delectabilia, quae scilicet non sunt necessaria ad sanitatem vel ad bonam habitudinem, non impedimenta his existentia*. Et addit (ibid. ad 3.) quod *temperantia respicit necessitatem quantum ad convenientiam vitae, quae quidem attenditur non solum secundum convenientiam corporis, sed etiam secundum convenientiam exteriorum rerum*. Ad quem locum Caietanus (in *Comment.*) subdit: *Sic omnis rectus usus delectabilium tollit aliquam indigentiam vel corporis, vel officii, vel honestatis simpliciter perfectioris... Ut enim in littera patet, temperatus utitur et necessariis ad corporis conservationem et bonam habitudinem, et congruis iuxta facultates, officia, conversationem, et honestatem... Nam qui convivium celebraret non consonum gradui suo et convivarum, iuxta facultates et honestatem, non esset factum satis necessitati congruentiae praesentis vitae... Necessitas ergo congruentiae praesentis vitae est regula temperantiae, secundum quam etiam imperat aliis virtutibus, puta, liberalitati, urbanitati, et si qua alias opus quandoque est.*

Remedium igitur et usus rectus delectationis, quae ex cibo ac potu capitur, multo ulterius sese porrigit, quam postulare videatur naturae institutio, quae eam delectationem ad individui conservationem ordinavit. Quemadmodum ergo iuxta S. Thomam, *quia impossibile est semper agere in vita activa et contemplativa, ideoque oportet gaudia curis interponere*, occasione laetitiae v. gr. in nuptiis rectus est usus delectationis, quae ex ludo chorearum percipitur; nonne

idipsum dici potest et debet de delectatione, quae ex convivio laetitiae causa hauriatur? Profecto Pater evangelicus, qui (*Lucae 15.*) *dixit ad servos suos:... Adducite vitulum saginatum, et occidite, et manducemus et epulemur*, hanc reddidit rationem: *Epulari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat et revixit*. Et huc etiam spectat, quod Dominus occasione nuptiarum (*Ioann. 2.*) aquam ita in vinum mutaverit, ut architriclinus sponso dixerit: *Omnis homo primum bonum vinum ponit; et cum inebrietati fuerint, tunc id quod deterius est: tu autem servasti bonum vinum usque adhuc*. Nulla ergo inordinatio est, si delectatio quae per se ac primario ordinatur ad sustentandam vitam, ad alium honestum scopum huic fini extrinsecum adhibeatur.

Quid vero quod et ad laetitiam solemniorum in Ecclesia festorum dierum ex communi fidelium sensu pertinet, ut pro cuiusque facultate et conditione lautioribus et abundantioribus epulis exhilarari deceat? Et quidem honestissimum id esse, et Ecclesiae sensui plane consentaneum plane edocemur, ubi legimus S. Gregorium Nazianzenum in epistola ad Heliadum (*Apud Mign. Epist. 120.*), et in altera ad Theodorum (ibid. epist. 121.) gratias egisse pro munusculis, quae ab iis recurrente Paschatis solemnitate ad se missa fuerant. Quin et S. Basilius in epistola ad Amphilochem Ieonii episcopum (*Apud Mign. Epist. 232.*) haec munuscula non dubitat *diei festi symbola appellare*. Cum autem (inquit) *accedunt etiam festi symbola, quid aliud appellare oportet, nisi festum festorum, quemadmodum lex vetus Sabbata Sabbatorum solebat appellare*? Porro inter munuscula sibi missa commemorat etiam

vovet religionem ingredi, vel sacros Ordines suscipere post obitum uxoris; nec dispensatione indiget; nam eiusmodi vota non obligant, nisi post matrimonii solutionem.

bellaria (τραγῆματα); de quo dono alioquin subdit: *Non mihi est aetas ad rodendum, cum iampridem dentes et tempore et infirmitate sint extriti.*

Manifestum ergo est, nihil inordinatum in eo reperiri, quod delectatio a Deo naturae auctore in quempiam specialem finem instituta et ordinata, in alium honestum finem assumatur, quoties id fini a Deo instituto atque primario nulla ratione obstat, scilicet iuxta illud S. Thomae: *Temperatus appetit alia delectabilia, quae scilicet non sunt necessaria ad sanitatem vel ad bonam habitudinem, non impedimenta his existentia.*

Quae cum ita sint, et cum rationis ordini nullo modo adversetur delectatio ex lautiori iuxta cuiusque conditionem convivio sumpta, sive id postulet communis laetitiae occasio, festis quibusdam tum sacris, tum non sacris, recurrentibus diebus, cumque eadem laetitiae ratio eiusmodi delectationes cohonestet etiam inter privatos, si quando aut anniversaria caelestis patroni memoria recurat, aut natalis dies alicuius e familia celebretur, aut generatim novi gaudii causam aliquam attulerit vel sanitas post gravissimum morbum tandem recepta, vel pinguis hereditas ex insperato acquisita, vel inopinatus inter suos e longissima ac discriminibus plena peregrinatione, vel diuturnis belli periculis reditus, vel novae cuiuspiam dignitatis, vel praenobilis officii accessio etc. etc.; curnam vero a rationis ordine abhorrens dicemus, si quis quibuscumque demum curis, laboribus, negotiis, studiis, sollicitudinibus aliquo modo defatigatus, refocillationem et quampiam animi requiem, quae iuxta S. Thomam e delectatione hauritur, moderate praedieta ratione quaerat? Et siquidem etiam in hunc solummodo scopum huius delecta-

tionis *fruitione*, ut ait S. Thomas (1. 2. q. 25. art. 2.), se recreet, temperantiae alioquin ita legem servans, ut, quemadmodum inquit idem S. Thomas, nequaquam primario ac naturali operis finem ullum impedimentum afferatur, nonne illud iam habemus, quod tu alioquin ceu damnatum traducebas, nimirum quod honeste propter delectationem seu voluptatem cibus ac potu quispiam uti potest?

Caeterum id, quod de ciborum ac potus delectatione dictum est, curnam vero et de voluptate ac delectatione dici non poterit, quae ex coniugalibus officiis in iisdem, ac supra, adiunctis quaeratur? Quid enim differt hic casus a praecedenti, quando quaesita hinc ad necessariam animi defatigati quietem delectatio finem a natura intentum iuxta S. Thomae doctrinam nequaquam impedit? Immo vero si cum S. Thoma perpendas hinc quidem necessitatem alicuius a curis, studiis, officiis, negotiis, ac laboribus levaminis, et quietis, quae a delectatione aliqua quaeri debeat, inde vero plurimorum conditionem, quibus honestam aliquam ac facilem delectationem vix aliunde petere datur, facile enimvero patebit, quomodo communissime contingere possit, ut opus coniugii, ad quod quaedam solatii, delectationis, voluptatisve aviditas adducat, hoc etiam fine, necessarii nempe alicuius levaminis ac quietis, prorsus cohonestari contingat.

Non est hic finis, inquit, propter quem Auctor naturae Deus delectationem eiusmodi operi apposuit. Respondere cum Salmanticensibus (*De Matr.* cap. 3. n. 28.) liceat, quod *nulla lex praecipit, ut id, quod in opere primum est, primo intendatur, dummodo honestum et bonum sit, quod intenditur, et maxime si sit operi intrinsicum.* Atqui, uti ex praemissis patet, honestum et bonum est

3° Iuxta communiorem et probabiliorem sententiam, debitum petere potest coniux ligatus voto, aut impedimento (post initum matrimonium contracto) affinitatis, cum advertit, compartem, petere non audentem ver-

defatigati animi quietem ex delectatione quaerere, et operi intrinsicum est hanc quietem per delectationem asserre. Hanc porro rationem Salmanticenses subdunt, *quia licet ex intentione operantis primario intendatur finis accidentalis, attamen ex intentione operis semper essentialis et primarius intenditur, quamdiu non excluditur.*

Et in eandem rem Aegidius Coninek (disp. 25. n. 17.): *Etsi quaevis res a Deo, ut auctore naturae, sit principaliter in certum aliquem finem instituta, tamen saltem secundario est etiam instituta ad quosvis fines honestos, ad quos obtinendos habet aptitudinem. Oculi v. gr. praecipue nobis dati sunt ad videndum; sed secundario etiam ut alteri aliquid innuamus, dum hoc honesta utilitas postulat. Quare penitus omissis eorum fine primario possumus iis uti ad omnes huiusmodi fines honestos: quia ex nullo capite potest ostendi ulla ratio, quae nos obliget, ut quavis re semper utamur ad obtinendum praecipuum eius finem, aut hunc praecipue intendamus, praesertim quando positive non impedimus, quin hic sequatur.* Atqui delectatio, quae ad animi defatigati quietem et ad animalis recreationem ex coniugii opere quaeratur, neque impedit, neque excludit fines a natura intentos, et alioquin plane rationi et legibus temperantiae concors, ut dictum est, reperitur. Ergo honeste atque adeo licite quaeritur, et ut medium ad operationem assumitur, quatenus homo deinde, ut ait S. Thomas (sup. n. 23.), *promptius vacet ad opera virtutum.*

Restat scrupulus removendus; non enim aliquibus probatur quod supposuimus, perinde esse: *agere propter voluptatem*

et agere in remedium concupiscentiae. Sed audi Raphael Aversa (*De Matr.* q. 21. sect. 4.): *Actus copulae carnalis licitus est ad sedandam concupiscentiam.* Atqui *concupiscentia est appetitus boni delectabilis*, ut ait S. Thomas. Ergo concupiscentia sedatur per boni delectabilis usum seu per delectationem a licito coniugali actu quaesitam. Quomodo ergo quidam contendunt, delectationem ex coniugali opere quaesitam et concupiscentiae remedium inter se esse invicem opposita? Sane nonne haec est doctrina S. Thomae, qui (vid. textum in *Nota*) propterea quod *concupiscentia instigat homines maxime ad actus venereos propter vehementiam delectationis, necessarium dixit, quod in parte concupiscentiae cedatur*, actum generationis ratione ordinando, idest cum legitima uxore, et servato naturae ordine. Immo damnent Apostolum, qui scripsit: *iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram.* Quin etiam damnent ordinem Divinae Providentiae, quae (ut superius dixit Ferrariensis) *istis operationibus addidit delectationes, ut ex harum appetitu huiusmodi operationibus animalia intenderent.* Caeterum si naturae Auctor homini indidit eam concupiscentiam, quae, ut ait S. Thomas (1. 2. q. 30. art. 3.), *est appetitus boni delectabilis*; simul tamen indidit rationem, ex cuius ordine eum appetitum homo moderetur, per temperantiam videlicet, quae, ut ait S. Thomas (2. 2. q. 141. art. 5.), *consistit circa praecipuas delectationes, quae maxime pertinent ad conservationem humanae vitae vel in specie vel in individuo.*

Et praestat hic subiicere, quod de coniugibus voluptate ad proprium officium illectis sic Salmanticenses habent (*De*

sari in periculo incontinentiae. Petere etiam potest, quoties alter *interpretative* petit, ex. gr. quando mulier verecundia detinetur, ac vir sentit, ut ait S. Thomas, eius voluntatem petendi; quia tunc potius est reddere quam petere. — S. Lig. n. 931.

Matr. cap. 3. n. 33.): Quando actus est ex se bonus, et eius finis proprius non excluditur, iam in eo finis bonus apponitur, et sic quamvis fines indifferentes apponantur, ut applicationes voluntatis ad illum, non propterea vitatur actus, aut malus ob defectum finis honesti redditur... Quare actus bonus est, si quis temperate comedat, non attendendo ad finem comestionis, sed nec excludendo illum (iuxta aliquos doctores recentes tamen haec dicenda foret doctrina damnata!), etiamsi ex gustu et voluptate ad talem comestionem applicetur. Et in nostro casu quando quis ex voluptate capienda in copula maritali applicatur ad illam, talis actus est bonus, quia est actus iustitiae et redditio debiti, etiamsi ad hoc non attendatur, sed ad voluptatem capiendam, quod frequentius accidit, quia semper retinetur finis honestus illius actus, et talis voluptas solum est applicatio voluntatis ad illum.

Item Raphael Aversa (*De Matr. q. 21. sect. 4.*): *Sed nec esse veniale peccatum habere copulam moderate ob voluptatem suadet: quia in humanis operationibus culpabile non est moderate appetere delectationem in iis a natura institutam, quando ipsae operationes per se licitae et honestae sunt.*

Quod si dicas, matrimonium esse infimum remedium concupiscentiae, respondet Aversa (l. c.): *Actus copulae carnalis... licitus est coniugibus ad sedandam concupiscentiam. Nectentur aliis mediis perfectioribus et difficilibus uti ad hunc alium finem; sed satis est, si utantur medio sibi quoque licito et concesso. Alioqui valde durum*

esset obligare personas coniugatas, ut potius per abstinentias, orationes, aliaque huiusmodi studeant carnem edomare, quam habeant inter se copulam per matrimonium sibi concessam... Extendique hoc debet, ut non solum quando probabiliter timet quis, ne labatur in peccatum incontinentiae, liceat sibi copula coniugalis; sed etiamsi per auxilium Dei speraret et fideret abstinere a peccato; tamen carnis stimulos patitur, aut passurus esset, possit ad eos extinguendos hoc remedio uti.

Et Petrus Catalani (*Th. Mor. part. 3. q. 12. cap. 6.*): *Inter caeteros fines, ob quos matrimonium institutum fuit, numerantur generatio filiorum..., ac concupiscentiam sedare. Congruum siquidem fuit non solum consulere humani generis conservationi, verum etiam... opportunum instituere remedium ad inhonestos concubitus et carnis motus sedandos, ut sapienter ait Paulus 1. Cor. 7. Uterque finis honestus est et licitus coniugibus: quapropter si copulentur coniuges ob aliquem ex praedictis finibus, nullum peccatum committunt, quia operari ob finem a Deo praeordinatum non potest esse illicitum et inhonestum. Et quamvis ad concupiscentiam sedandam uti possent coniuges orationibus, ieiuniis, macerationibus et aliis opportunis mediis, non tamen adstringuntur ad utendum illis: quia consilium est illis uti, et non omnes capiunt verbum istud; adeoque coniuges ob hos fines copulari non erit a rectitudine discedere, cum sit medium a Deo institutum, et ab Apostolo Paulo satis com-*

4° Coniux tamen vinculo impeditus, ne ad vitandam quidem incontinentiam debitum exigere potest: incontinentiae quippe periculum est quidem causa dispensationem, vel suspensionem voti obtinendi, non

mendatum. Imo non erit sanum consilium suadere coniugibus abstinere a copula, nisi fuerint probatae virtutis et sanctitatis.

Obiicies textum S. Thomae ex Lect. 1. in c. 7. ad Corinth. 1.: *Alio modo potest accipi indulgentia, prout respicit culpam...; et secundum hoc indulgentia refertur ad actum coniugalem, secundum quod habet adnexam culpam venialem... Unde considerandum est, quod actus coniugalis quandoque quidem est meritorius, et absque culpa mortali vel veniali; puta cum ordinatur ad bonum prolis..., vel cum fit causa reddendi debiti... Quandoque vero est cum culpa veniali, scilicet cum quis ad actum matrimonialem ex concupiscentia excitatur, quae tamen intra limites matrimonii sistit... Primo ergo modo actus matrimonii non requirit indulgentiam; secundo modo habet indulgentiam, in quantum aliquis consentiens concupiscentiae in uxorem, non fit reus peccati mortalis.*

Insuper alibi (*Suppl. q. 49. art. 5. ad 1.*) S. Doctor scribit: *Quando natura tantum movet ad actum matrimonii, non excusatur a peccato omnino, nisi in quantum motus naturae ordinatur actu vel habitu ulterius ad prolem, secundum quod est bonum sacramenti. Et (in resp. ad 2.): Si aliquis per actum matrimonii... intendat vitare fornicationem in se, sic est ibi aliqua superfluitas; et secundum hoc est peccatum veniale.*

Resp. Aliter solvenda difficultas est circa sensum Apostoli Pauli etiam iuxta S. Thomam, aliter vero circa sententiam S. Thomae.

Itaque si de sensu Apostoli quaeratur, etiam ex S. Thomae interpretatione, inanis

est haec obiectio; et ratio est, quia verba obiecta nihil ad interpretationem Paulinae sententiae pertinent. Et sane haec est S. Thomae commentatio: *« Hoc autem dico secundum indulgentiam, idest parcens infirmitati vestrae; Non secundum imperium, quasi scilicet vobis necessarium ad salutem. Subditis enim sunt quaedam eorum infirmitati indulgentia, et non ad bona imperio cogendi. Sed videtur Apostolus inconvenienter loqui. Indulgentia enim non est nisi de peccato. Per hoc ergo quod Apostolus secundum indulgentiam videtur matrimonium concessisse, videtur exprimere, quod matrimonium sit peccatum. Sed ad hoc potest responderi dupliciter. Uno modo, ut indulgentia sumatur hic pro permissione. Est autem duplex permissio. Una quidem de minus malo... Talis autem permissio non fit in novo testamento propter sui perfectionem... Alia autem est permissio de minori bono, cum scilicet homo praecepto non cogitur ad maius bonum; ET HOC MODO APOSTOLUS HIC INDULGET, idest permittit matrimonium, quod est minus bonum, quam virginitas, quae non praecipitur, quae est maius bonum. » Indulgentia itaque, de qua Apostolus, iuxta S. Thomam refertur ad permissionem minoris boni, non vero ad indulgentiam circa ullam culpam. Proinde in obiectis verbis, quae immediate ibi subduntur, utique S. Thomas ad solvendam obiectionem sibi propositam explicat ulterius, quomodo indulgentia referri possit ad actum coniugalem; sed ibi nullo modo Apostoli exprimit sententiam. Idque confirmatur ex iis, quae inferius habet S. Doctor inquires: *Deinde cum dicit (Apostolus): Sed unusquisque etc., assignat rationem, quare secundum indulgentiam matrimonium permiserit, quia scilicet non quilibet tantae virtutis**

vero debitum petendi. — Ita Sanchez, *aliique*. — Ipsi tamen haud illicitum videtur, alterum coniugem de proprio periculo monere, eumque rogare, ut haec de causa subinde exigat. Item excipe probabiliter; si

donum accepit a Deo, ut scilicet possit totaliter continere.

Bene de hac Pauli sententia Viva (*De Matr.* q. 7. art. 1. n. 2.): *Si culpa esset venialis ad vitandam incontinentiam uti tali medio, non posset Apostolus indulgere, ut ad illud revertantur coniuges.* Et Coninek (disp. 34. n. 7.) in eundem sensum: *Dices: Apostolus hoc dicit secundum indulgentiam; ergo supponit, esse aliquam culpam, quia ubi non est culpa, ibi nihil indulgemus. Resp. Negando consequens et eius probationem. Nam indulgere non significat ibi remittere culpas, sed aliquid indulgenter permittere. Nam Apostolus non indulget illis aliquid praeteritum, sed futurum; quod circa culpas non nisi perverse fit. Non secus scilicet ac S. Thomam dicentem sup. audivimus: Talis permissio (scil. minoris mali) non fit in Novo Testamento.*

Resp. 2° Sed neque S. Thomae textus allati feriunt ullo modo doctrinam, ad cuius confirmationem et explicationem in *Nota* auctoritas S. Thomae adducitur.

Et sane duo sunt, ad quae explananda auctoritas S. Thomae in *Nota* invocatur. Primum est, quod matrimonium divinitus institutum fuerit etiam in concupiscentiae remedium. Hoc autem evincunt allata ibi S. Thomae verba: *Proponit (Apostolus) secundam necessitatem, secundum quam institutum est (matrimonium) in remedium culpae.* Neque vero est, cur quis forte haereat ad voces illas, in *remedium culpae*. En quomodo paulo post loquitur clarius S. Thomas: *Secundum bonum habet (scil. matrimonium) prout est in remedium concupiscentiae, quae scilicet coarctatur ad determinatam personam, et hoc bonum dicitur fides.*

Alterum, quod probandum S. Thomae auctoritate in *Nota* assumitur, pertinet ad modum, quo matrimonium sit in concupiscentiae remedium, quod scilicet in eo consistat, ut per actus in legitimo coniugio generationi idoneos ipsi concupiscentiae cedatur. Et in hanc rem haec verba S. Thomae ibi afferuntur: *Quia enim carnalis concupiscentia adhuc post baptismum remanet, licet non dominetur, instigat homines maxime ad actus venereos propter vehementiam delectationis; et quia maioris virtutis est, totaliter hanc concupiscentiam superare, quam possit hominibus convenire, secundum illud Matth. 19.: Non omnes capiunt verbum istud; necessarium est, quod in parte concupiscentiae cedatur, et in parte superetur; quod quidem fit dum actus generationis ratione ordinatur.* Ibidem deinde subditur, quomodo iuxta S. Thomam actus generationis ita ratione ordinatur, ut *partim concupiscentiae cedatur, partim vero superetur.* Idque obtineri ostenditur servatis duabus conditionibus, quas ita S. Thomas indicat; 1° *Quod homo utatur generationis actu secundum quod convenit generationi et educationi filiorum;* 2° *Quod in specie humana non sint vagi et incerti concubitus, quales sunt concubitus fornicarii, sed sint determinati viri ad determinatam feminam: quae quidem determinatio fit per legem matrimonii.* Manifestum est igitur, textus S. Thomae obiectos ne minimum quidem evincere, ad confirmandam propositam doctrinam, auctoritatem S. Thomae non plenissimo iure in *Nota* fuisse usurpatam.

Aliud tamen responsum obiectis textibus par est reddere, quatenus videantur insinuare, non omni culpa carere delectatio-

agatur de impedimentis ab Ecclesia impositis, et dispensatio brevi obtineri nequeat, ac magnum periculum incontinentiae sit in mora. — S. Lig. n. 930. Confer quae diximus tum de voti impedimento impediendo, tum de impedimentis dirimentibus cognationis spiritualis et affinitatis.

nem in actu coniugali quaesitam. Idque exigere praesertim ea verba videntur (ex Lect. 1. ad Corinth.): *Quandoque vero est cum culpa veniali, scil. cum quis ad actum matrimonialem ex concupiscentia excitatur, quae tamen infra limites matrimonii sistit, ut scil. cum sola uxore sit contentus.*

Dixi, praesertim ea verba; nam quod obiicitur ex Suppl. q. 49. art. 5. ad 1., nihil est. Verba enim hinc obiecta sunt ista: *Quando natura tantum movet ad actum matrimonii, non excusatur a peccato omnino, nisi in quantum motus naturae ordinatur actu vel habitu ulterius ad prolem, prout est bonum Sacramenti.* — Sed fac, quaeso, ibi sequentia haec legas: *Nec tamen sequitur, quod motus naturae sit malus, sed quod sit imperfectus, nisi ad aliquod bonum matrimonii ulterius ordinetur.* Respondet nimirum S. Doctor obiectioni, quod *actus matrimonii excusari possit etiam sine bonis matrimonii.* Immo obiecta verba faciunt contra ea obiicientes. Nam ad tollendam hanc actus matrimonialis imperfectionem, sufficit (ut ibi dicitur) quod actus ad matrimonii bona ordinetur *actu vel habitu.* Atqui ut actus habitu ordinatus dicatur, sufficit quod fines illi positive non excludantur. Confirmatur hinc ergo doctrina *Notae*, ad honestum actum sufficere, si illius fines positive non excludantur, idest utrumque de iis inter agendum non cogitur.

Quoad postremum vero textum obiectum, advertere primum licet, ne a S. Alphonso quidem eam Doctoris Angelici sententiam, utpote nimis rigidam, admitti, et sane haec sunt eiusdem S. Alphonsi (lib. 6. n. 882.) verba: *Sed venia S. Doctoris (cuius sententiis universe obse-*

qui in caeteris ego studui) magis propria videtur interpretatio S. Io. Chrysostomi, cuius verba mox afferam, et quam secuti sunt Estius, Salmeron et Cornelius, nempe quod illud propter fornicationem, non intelligatur de vitanda fornicatione coniugis, sed propria. Et cum haec ita sint, facilis se offert responsio ad hunc S. Thomae textum. Nam hinc quidem nullo modo labefactat doctrinam, quam eodem S. Thoma auctore adstruximus; inde vero non multum roboris tribuere oporteret sententiae, quam et S. Alphonsus, utpote (aiunt VV.) nimis rigidam, censuit non admittendam.

Verum ut melius consulatur reverentiae Angelico Doctori debitae, aptior obiectae sententiae interpretatio ac ratio adhibenda est.

Et re quidem vera S. Thomas (Lect. 1. in c. 7. 2^{ae} ad Corinth.) illud Apostoli, *Propter fornicationem etc.*, non eo sensu explicat, ut liceat cum S. Alphonso Angelici interpretationi interpretationem Chrysostomi opponere. En eius verba: *Dictum est, quod Bonum est homini mulierem non tangere; sed quia ad hoc bonum non sunt omnes homines idonei, unusquisque vir.* Propter fornicationem, *scilicet vitandam*, suam uxorem habeat, idest sibi determinatam, ut tollantur vagi et incerti concubitus, quod pertinet ad fornicationem. Unde et *Prov. 5.: Laetare cum muliere adolescentiae tuae; Et postea subditur; Quare seduceris, fili mi, ab aliena?* Interpretatio itaque illius loci Paulini, quam S. Thomas exhibet, ad unguem cum Chrysostomi interpretatione, quam in *Nota* videsis, cohaeret, videlicet de propria, non vero de aliena fornicatione vitanda Paulum interpretatur.